

- જુદમાં કાળીયાના રોગ માટે ધતુરાના ૩ કિગ્રા પાન લઈ ૨૦ લીટર પાણીમાં પ લીટર શ્વાષણ રહેત્યાં સુધી ઉકાળી તૈયાર થયેલ ક્રાવાણમાંથી ૧૫૦-૨૦૦ મીલી / ૧૦ લીટર પાણી મુજબ છાંટવું.
- હિવેલામાં સૂકારાના રોગ માટે ૨૦ મીલી થોરણું દુધ ૫૦૦ મીલી પાણીમાં લઈ બીજને ૨૪ કલાક બોળી રાખ્યા બાદ વાયેતર કરવું.

જૈવિક રોગ નિયંત્રણ :

- પર્યાવરણાની સમતુલાને ખલેલ પહોચાડયા સિવાય રોગ કરતા સુષ્ટમ જીવાણું/કુગાળી જૈવિક નિયંત્રકો થકી નિયંત્રણ કરવું. દા.ત. જીવો જીવસ્થ ભોજનમ્.
- તુવેરના પાકમાં સૂકારાના રોગની અટકાયત માટે ૧ કિગ્રા / ૧૨ કિગ્રા બીજ મુજબ ટ્રાઇકોડર્મા વીરીડીની માવજત આપવાથી અસરકારક નિયંત્રણ મેળવી શકાય છે.
- મગફળીમાં આવતા થડના કહોવારાનું માટે ટ્રાઇકોડર્મા હરજીયાનમની બીજ માવજત ૧૦ ગ્રામ/કિલો બીજ મુજબ આપવી.
- ટ્રાઇકોડર્મા ૨.૫ કિલો પ્ર૦૦ કીલો ગળતીયા દિવેલીના ખોળમાં મિશ્ર કરી હેકટરે જમીનમાં ભેજ હોય ત્યારે આપવાથી મગફળીના થડના કહોવારાનું અસરકારક નિયંત્રણ મળે છે.
- મગફળીના પાકમાં ઉગસૂક રોગના નિયંત્રણ માટે ૧ કિગ્રા બીજને સ્ચુડોમોનાસ ફલુરોસન્સ પ ગ્રામ પ્રમાણે માવજત આપવી.
- ઘરવાડીયામાં ટ્રાઇકોડર્મા ઘર્ઝના ભુસામાં મિશ્ર કરી જમીનમાં ઉમેરવાથી ઘર્ઝનો કહોવારો અટકાવી શકાય છે.
- કપાસના બીજને ટ્રાઇકોડર્મા હરજીયાનમની માવજત આપવાથી સૂકારો તથા કહોવારાના રોગ સામે રક્ષણ મેળવી શકાય છે.

રોગ પ્રતિકારક જાતો ઉપયોગ (અગત્યના પાકોની રોગ પ્રતિકારક જાતો) :

પાક	રોગનું નામ	રોગ પ્રતિકારક જાત
કપાસ (ટેશી)	સૂકારો	સંજ્ય, દિગ્વીજથ, જી.કોટ-૧૧, જી.કોટ-૧૩
જુદ	સૂકારો	ગુજરાત જુદ-૩ અને ગુજરાત જુદ-૪
ઘર્ઝન	ગેરુ	જી.કલબ્યુ ૩૬૬, જી.કલબ્યુ ૪૫૧, ૪૮૬, ૨૭૩, ૩૨૨ (સમયસર વાવણી માટે) જી.કલબ્યુ ૧૭૩ (મોડી વાવણી માટે) જી.કલબ્યુ ૧૧૩૮ (પિયત ક્રુરમ)
બાજરી	તળાણરો	જી.એચ.બી પર્ક, પ૫૭, પ૪૮
મગફળી	ઉગસૂક	જી.જે.૧૧, જી.જી. ૨૦
	સૂકારો	જી.જી.૨
દિવેલા	સૂકારો	જી.સી.એચ. ૫,૭
	કહોવારો	જી.સી.એચ. ૨,૬
ચોળી	ગંધવા ફ્રમી	ગુજરાત ચોળી-૧
	પીળો પચંગીયો	ગુજરાત ચોળી-૩
કોબીજ	કાળો કહોવારો	સીલેક્શન-૮
બાટાટા	પાછોતરો સૂકારો	કુફી બાદશાહ, કુફી જવાહર, કુફી જ્યોતિ
તુવેર	સૂકારો	ગુજરાત તુવેર-૧૦૧, જી.ટી.એચ.-૧ (મધ્યમ પ્રતિકારક જાતો)

સંકલિત રોગ નિયંત્રણ

ડૉ. રમેશ એ. પટેલ

ડૉ. એસ. એમ. સોની

: પ્રકાશક :

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર

મહેસાણા ડિસ્ટ્રીક્ટ એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન
મહેસાણા-ગોડારીયા હાઇપે, ગાણપત્ર વિધાનગર-૩૮૪૦૧૨
તા.જી. મહેસાણા.

ફોન/ફેક્સ : ૦૨૭૯૨-૨૮૬૯૧૮૬

વેબસાઈટ : www.kvkmehsana.org

E-mail : kvkmehsana@yahoo.co.in

રોગની અટકાયત તેની નિયંત્રણ કરતા સારી :

- ❖ નિયંત્રણ માટે કરવા પડતા ખર્ચથી બચી શકાય
- ❖ રોગ અટકાયતની પદ્ધતિઓ સરળ અને આડ અસર રહિત
- ❖ રોગ પ્રેરક અને પાક એકબીજાના સંપર્કમાં આવે નહિ.
- ❖ જૈવિક કુગનાશકનો ઉપયોગ
- ❖ રોગમુક્ત ઉત્પાદન હોઈબજાર કિંમત ઉંચી
- ❖ બીજ માવજત
- ❖ સેન્ટ્રિય ખાતરનો વ્યાપક ઉપયોગ ❖ રોગ પ્રતિકારક જાતો

રોગ પ્રેરક અને પાક એકબીજાના સંપર્કમાં આવે નહિ તે માટે....

(૧) રોગમુક્ત બિયારણની પસંદગી : મોટા ભાગના વિષાણુથી થતા રોગો તેમજ કૃમિ, કેટલીક કુગ તથા જીવાણુઓનો ફેલાવો બીજ મારકણ થતો હોય છે. આ સંજોગોમાં રોગ મુક્ત બિયારણની પસંદગી ફાયદાકરક સાબિત થાય છે. દા.ત. બટાટાના વિષાણુજન્ય રોગો.

(૨) વાવણીકે રોપણીનો સમય :

❖ ચોમાસામાં બાજરીનું વાવેતર વરસાદ બાદ તરત જ કરવાથી કુતુલ, અરગટ તથા અંગારીયાનો ઉપદ્રવ ઓછો થાય છે.

❖ ગુવારણું વાવેતર જ થી ૧૪ જુલાઈ દરમ્યાન અને રાઈનું વાવેતર ઓક્ટોબરના બીજા પખવાઈયામાં કરવાથી ભૂકી છારાના રોગથી બચી શકાય.

(૩) બી જરૂ જેટલી ઉંડાઈએ જ વાવા. વધુ ઉંડાઈએ વાવેલા બી માં કહોવારો લાગવાથી શક્યતા રહે છે. દા.ત. બટાટાનો કટકાનો કહોવારો.

(૪) બે છોડ વરચે માફકસરણું અંતર રાખવું. ઘરવાડીયામાં ઘાટુ ઉગેલુ ઘર વહેલુ કહોવાય છે. જીરાના પાકમાં કાળીયાનો રોગ ઝડપથી ફેલાય છે.

(૫) પાકની ફેરબદલી કરવી (જીમીન જન્ય રોગ માટે) :

વિવેલા તથા અન્ય પાકોમાં સુકારાનો રોગ, કૃમિથી થતા રોગો, વાકુંબા તથા અમરયેલ જેવી પરજીવી વનસ્પતિ.

(૬) જીમીનની ભૌતિક ર્યાના સુધારવા માટેના પ્રયત્નો કરવા તથા પાણી ભરાઈ ન રહે તે માટેના ઉપાયો કરવા : ઘરવાડીયામાં ઘરનો કહોવારો, પપૈયામાં થદનો કહોવારો, લીલુમાં ગુદીયાનો રોગ.

(૭) છુટાઇવાચા રોગીષ છોડનો મુળ સાથે ઉખેડી તેનો નાશ કરવો (વિષાણુજન્ય રોગો) તથા રોગીષ અવસ્થોનો નાશ કરવો (સુકારો જેવા જીમીન જન્ય રોગો)

(૮) ઉનાળામાં ઉંડી ખેડ કરવી. શક્ય હોવો તો ઘરવાડીયું બનાવવાનું હોય તે જીમીનને મે માસમાં હળવું પિયત આપી ૧૫ દિવસ સુધી ૧૦૦ ગેજની પ્લાસ્ટીકની સીટથી ઢાંકી દઈ સોઈલ સોલરાઇઝેશન કરવું.

(૯) મિશ્ર/અંતર/પિંચજર પાક પદ્ધતિ :

❖ તુવેરની સાથે જુવારની મિશ્ર પાક તરીકે પસંદગી કરવાથી જુવારના મુળમાંથી જણ નામનું ઝેરી રસાયણ છુટુ પડે છે જે તુવેરના સુકારા માટે જવાબદાર પ્રેરક કુગની વૃદ્ધિ અટકાયે છે પરિણામે સુકારાના રોગનું નિયંત્રણ મળે છે.

❖ દિવેલા/કપાસના પાકમાં મઠને આંતર પાક તરીકે લેવાથી મુળમાઈન રોગ માટે જવાબદાર જીમીનજન્ય કુગને વૃદ્ધિ માટે અનુકૂળ વાતાવરણ નહિ મળતા રોગને આપતો અટકાવી શકાય છે.

❖ ગંધવા કૃમિનો ઉપદ્રવ ટાળવા પાકની ફરતે પિંજર પાક તરીકે ગલગોટા/રાઈ/કુંગાળીનું વાવેતર કરવું જોઈએ.

❖ મગફળના વાવેતર અગાઉ ૮ થી ૧૦ દિવસ પહેલા દિવેલાનો ખોળ ૧૦૦૦ કિગ્રા/હે આપવાથી ગંધવા કૃમિનો ઉપદ્રવ નિવારી શકાય છે.

❖ લીલો પડવાશ કરવાથી જીમીનમાં જૈવિક નિયંત્રક કુગ (ટ્રાઈકોડર્મા) તથા જીવાણુ (બેસીલસ, સ્યુડોમોનાસ) વગેરેની વૃદ્ધિ થવાથી જીમીન જન્ય રોગની માત્રા ઘટાડી શકાય છે.

બીજ માવજતથી થતા શક્યાદા :

❖ ઉગતા બીજને જીમીનમાં તથા બીજ સાથે આવેલા રોગ પ્રેરકો સામે રક્ષણ મળે છે પરિણામે એકસરાખો ઉગાવો મળે છે.

❖ શરૂઆતથી જ છોડ તંહુરસ્ત મળે તેમ જ એકમ વિસ્તારમાં છોડની સંખ્યા જળવાઈ રહે જેથી વધુ ઉત્પાદન મળે.

❖ બીજ મારકણે દાખલ તથા રોગને આપતા અટકાવી શકાય.

❖ રોગની ઉગ્રતા, શક્યતા તથા પ્રમાણને ઘટાડી શકાય.

પાક	રોગ	બીજ માવજત
મગફળી	બીજ તથા થદનો કહોવારો	થાયરમ અથવા કેપ્ટાન ૩ ગ્રામ અથવા ટ્રાયકોડર્મા ૧૦ ગ્રામ/કિગ્રા બીજ
દિવેલા	સુકારો	થાયરમ અથવા કાર્નેન્કેન્ફીલ ૩ ગ્રામ અથવા ટ્રાયકોડર્મા ૧૦ ગ્રામ/કિગ્રા બીજ
બાજરી	કુતુલ	એપ્રોન ૩૫ એસેડી ૫-૭ ગ્રામ/કિગ્રા બીજ
	અરગટ	મીઠાના ૨૦ ટકાના શ્રાવણામં બોળી બે થી ત્રણ વખત ચોખા પાણીથી ધોઈ છાંચો સુકૃત્યા નાદ થાયરમ ૩ ગ્રામ/કિગ્રા બીજ
જુવાર	દાણાનો અંગારીયો	ગંધક ૩૦૦ મેશ ૪ ગ્રામ/કિગ્રા. બીજ
બાટાટા	કટકાનો કહોવારો	મેન્કોઝેલ અને શંખજીર (૧:૫) ૩-૪ ગ્રામ/કિગ્રા ની સુકી માવજત
	કોમન સ્કેલ	બોરીક એસેડી ૩ ટકા-૩૦ મીનીટ
શાકભાજ	ઘરનો કહોવારો	થાયરમ અથવા કેપ્ટાન અથવા મેન્કોઝેલ ૩ ગ્રામ/કિગ્રા બીજ

વનસ્પતિ જન્ય દવાઓનો ઉપયોગ :

❖ લીમદાના ખોળનો ૨૫૦ કિગ્રા/હે મુજબ ઉપયોગ કરવાથી તેનું જીમીનમાં વિઘટન થતાં કેટલાક ખાસ પ્રકારના તત્ત્વો છુટા પડે છે જે પાકમાં રોગ પ્રેરકની વૃદ્ધિ અટકાયે છે.

❖ લીંબોળના તેલનો બીજ માવજત તરીકે ઉપયોગ કરવાથી પાકને શરૂઆતની અવસ્થાને બીજના કહોવારા સામે રક્ષણ મળે છે. જેથી એકમ વિસ્તારમાં છોડની સંખ્યા જળવાઈ રહે છે.

❖ ઉભા પાકમાં લીંબોળના તેલ/લીંબોળના મીજનું શ્રાવણ બનાવી છંટકાય કરવાથી પાનના ટપકાના રોગને આગળ વધતા અટકાવી શકાય છે.

❖ ભૂકીછા રોગના નિયંત્રણ માટે પીલુડી (વગડો) ના ૩ કિગ્રા પાન લઈ ૨૦ લીટર પાણીમાં ૫ લીટર શ્રાવણામંથી ૧૫૦-૨૦૦ મીલી/૧૦ લીટર પાણી માટે જીવાણું વધુ ત્યાં સુધી ઉકાળી રહે છે.